

ХҮНИЙ ЗАЯАГДМАЛ ЭРХИЙН САЛШГҮЙ ХЭСЭГ БОЛОХ НЭР ТӨР, АЛДАР ХҮНДИЙН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТЫН СУДАЛГАА

Ш.Сүхбаатар

МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн докторант, sukhbaatar_61@yahoo.com

Abstract

The first part attempts to describe how ideas of honor and dignity have existed in pre-modern history.

The ideas of honor and dignity have been reflected in the French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen in 1776 and amendments of the 1791 Constitution of the United States, leading to level of constitutions of countries across the globe. It can be considered that the concept of “Natural rights” spread throughout the United States and Europe has directed to the protection of human honor and dignity.

The International Covenant on Civil and Political Rights, a multilateral treaty adopted by the United Nations General Assembly in 1966, is one of the significant documents that has raised issues of human honor and dignity at the international level.

The concept and theory on human honor and dignity have been initially developed at the level of national policy in Mongolia through its adoption of the 1992 Constitution. Therefore, human honor and dignity have been placed in the top of human values of life, and thereafter, those issues have not been viewed separable from the existence of individuals.

There have been challenges to conduct analysis from theoretical perspectives of issues of protecting human honor and dignity, and the quality of legal coordination on human honor and dignity protection of members of societies depends on the outcome of the protection. Overcoming the challenges depends on comprehensive theoretical studies and research philosophical and legal aspects of the issues.

Хураангуй

Нэр хүнд, алдар хүндийн тухай төсөөлөл нь бидний өвөг дээдсийн туулж ирсэн өмнөх нийгмүүдэд ямархан байр суурьтай байсныг энэхүү өгүүлэлийн эхэн хэсэгт өгүүлнэ. Нэр төр, алдар хүндийн тухай ойлголт нь Францын 1789 оны “Хүний ба иргэний эрхийн тунхаглал”, АНУ-ын 1791 оны хүний эрхийн тухай Үндсэн хуулийн нэмэлтүүдэд тусгалаа олж улмаар дэлхий дахинд Үндсэн хуулийн хэмжээнд тавигдах болсон байна. Америк, Европ тивд дэлгэрсэн “Төрөлх эрхийн тухай” номлолын нэг гол үзэл санаа нь хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалахад чиглэгдсэн гэж үзэж болох юм.

Хүний нэр төр, алдар хүндийн эрхийг олон улсын түвшинд жинхэнээрээ гаргаж тавьсан томоохон баримт бичиг бол “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай” 1966 оны олон улсын Пакт юм. Хүний нэр төр, алдар хүндийн тухай үзэл онол нь Монгол төрийн бодлогын дээд түвшинд 1992 оны Үндсэн хуулиар анх нэвтэрч орж иржээ. Тэрч учраас нэр төр, алдар хүнд бол хүний заяагдмал амьдралын хамгийн үнэт зүйлсийн оргилд заларч, уг нандин ойлголтгүйгээр бие хүний хувь оршихуйг төсөөлшгүй болов.

Хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах асуудлыг онолын талаас дүн шинжилгээ

хийхэд өнөө хэр бэрхшээлтэй байгаа бөгөөд түүний хамгаалалтын үр дүнгээс нийгмийн гишүүдийн нэр төр, алдар хүндийн хамгаалалтын эрх зүйн зохицуулалтын чанар шалтгаална. Энэ бэрхшээл нь гүн ухааны болон эрх зүйн шинж чанартай асуудлыг олон талаас нь онолын үндэслэлтэй тандаж судлан үзэхээс шалтгаална.

Түлхүүр үг: Нэр төр, алдар хүндийг эрх зүйгээр хамгаалах

Оршил

Хүний эрхийн тухай ойлголт, онолын томъёоллыг бүр эртний Рим Афин (МЭӨ V-IV) -аас гаралтай гэж эрдэмтэд үздэг бөгөөд эдүгээ хүртэл олон зуун жилийн туршид янз бүрийн онол концепци боловсрогдсон. Эдгээр үзэл номлол онол нь өөр өөрийн урсгал концепцийг үүсгэдэг төдийгүй төр-хуулийн харьцаа, төр-иргэн, иргэн-хуулийн харьцаанд янз бүрээр нөлөөлдөг.

Хүн төрөлхөөсөө эрх, эрх чөлөөтэй боловч хүний эрх, эрх чөлөөний тухай ойлголт, хөдөлгөөн түүхэн үзэгдэл гэдгийг дэлхийн нийт нэгэнт хүлээн зөвшөөрчээ. Түүн дотроос хүний нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд /материаллаг бус баялаг/ нь хүний нийгмийн хувиршгүй үнэт зүйл болдгийн хувьд хүн төрөлхтөний түүхийн турш нийгмийн үндсэн субъект болох хүнээс салшгүй хамааралтай явж иржээ.

Хувь хүний нэр төр, алдар хүндийн тухай төсөөлөл нь тэдний хоорондох харилцааны явцад нийгэм, зан заншил ба ёс суртахууны хэм хэмжээ бий болон хөгжих үед буюу хүй нэгдлийн нийгэмд бий болсон гэж дүгнэж болохоор байна.

Нэр хүнд, алдар хүндийн тухай төсөөлөл нь тухайн нийгэмд байвал зохих зан үйлтэй салшгүй холбоотой байсны нэг жишээ нь Сахалины гилиякууд \Сахалинд болон Амур мөрний урсгал өгсөж уруудан амьдрах ард түмний нэр, одоо бол нивхууд\ -ын омгийн амьдралын тухай Ф.Энгельсийн зураглал их сонирхолтойд тооцогддог. Тэдгээр омог нь 19 дүгээр зууны сүүлч хүртэл бусад орон, ард түмний нөлөөнд авталгүй бие дааж оршин тогтносон ба хүй нэгдлийн нийгмийн байгууллын хэм хэмжээг өөрийн өдөр тутмын амьдралд хадгалан үлдээсэн байдаг. Энэ ард түмний нэр төр, алдар хүндийн тухай ойлголт, мэдрэмж нь ихээхэн өндөр үнэлэмжтэй байсан ба ямар нэгэн ичгэвэртэй зүйл хийсэн гилияк нь тайга явж өөрөө өөрийгөө дүүжилж амиа хорлодог байсан нь хүй нэгдлийн үед хүний нэр төр, алдар хүнд ямархан байр суурьтай байсныг илтгэнэ.

Хүмүүсийн асар олонхи нь боол эзэмшлийн үед нь эзний “өмч”, хамжлагын харилцааны үед “хагас өмч” байсан. Монголын олон үеийн хаант төрийн үед ард олон угтаа улсын иргэн бус, харин феодалуудын хамжлага зарц нь байв. Иймээс эдгээр нийгэмд хүний эрхийн асуудлыг улс төрийн харилцаа, төрийн бодлогын түвшинд авч үзэж байсангүй. Түүний оронд эзний өмчөөс буюу мэдлээс гарч зугтахыг хамжлагуудад, сул чөлөөтэй тавихыг эздэд нь тус тус хориглосон хуулиуд л үйлчилж байсныг түүх бидэнд өгүүлдэг.

Хөгжилтэй орнуудад феодализмын түүхэн хөгжил эцэстээ тулж хамжлагын харилцааны гүнд чөлөөт үйлдвэрлэгчид, хөрөнгөлөг давхраа бий болохын хэрээр боолчууд, хамжлага албатууд эзний эрхшээлээс гарч бие даан үйлдвэрлэл эрхэлж эрх чөлөөтэй амьдрах хөдөлгөөн алхам алхмаар үүсч хөгжжээ.

Энэ хөдөлгөөн аажимдаа “хүн ба иргэний эрх, эрх чөлөө”, “эрх тэгш байдал”, “шударга ёс” хэмээх уриа болж өргөжсөн байна. Тэр үеийн онолчид Руссо, Гроций, Локк, Монтескье нарын бүтээлд бэхжигдсэн хүний төрөлхөөс заяагдсан салшгүй эрхийн тухай номлол нь улмаар хүний эрхийн тухай билль, хүн ба иргэний эрхийн тунхаглал зэрэг алдарт баримт бичгүүд болон Англи, Франц, АНУ зэрэгт гарч дэлхийн нийтэд түгэн дэлгэрчээ.

Тэр дундаас Францын 1789 оны “Хүний ба иргэний эрхийн тунхаглал”, АНУ-ын 1791 оны хүний эрхийн тухай Үндсэн хуулийн нэмэлтүүд хамгийн нөлөөтөйд зүй ёсоор тооцогддог.

Энэ хоёр түүхэн баримт бичиг хүний эрхийг дэлхий дахинд анх удаа Үндсэн хуулийн хэмжээнд өргөмжилсөн бөгөөд өдгөө хүртэл мөн хуулийнхаа чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болон мөрдөгдөж ирэв. Эдгээр баримт бичгүүдийн үзэл санаа бусад улс гүрэнд түгэн дэлгэрсээр хорьдугаар зууны босгыг алхаж олон орны Үндсэн хуульд тусгалаа олжээ.

Ийнхүү Америк, Европ тивд дэлгэрсэн “Төрөлх эрхийн тухай” номлолын нэг гол үзэл санаа нь хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалахад чиглэгдсэн гэж үзэж болох юм. Төрөлх эрхийн тухай онол сургаал нь хүний нэр төр, үнэт зүйлс болоод төрийн дарлалаас чөлөөтэйгээр амьдарч нийгэмд өөрийн эрхийг төрөөр хамгаалуулах бололцоотой байхыг номлож аажимдаа хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгалд хүргэснээрээ чухал ач холбогдолтой.

Гэвч хорьдугаар зууны бараг дунд үе хүртэл хүний эрхийг улс бүр эн тэргүүнд тавьсангүй, 1945 оны 6 дугаар сарын 25-нд Сан-Францискод гарын үсэг зурж, мөн оны 10 дугаар сарын 24-нд хүчин төгөлдөр болсон НҮБ-ын дүрмийн оршилд “Хүний үндсэн эрх, хувь хүний үнэ цэнэ”-ийг анх удаа тод томруунаар тодорхойлжээ. Түүний дараахан гарсан НҮБ-ын томоохон баримт бичиг нь Ерөнхий ассамблейгаас 1948 оны 12 дугаар сарын 10-нд баталсан “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал” юм. Уг тунхаглал батлагдснаас 18 жилийн хойно 1966 онд Хүний эрхийн биллийн бүрэлдэхүүн гол хэсэг гэж үздэг “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пакт”-ыг НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейгаас баталсан нь хүний нэр төр, алдар хүндийн эрхийг олон улсын түвшинд жинхэнээрээ гаргаж тавьсан томоохон алхам болжээ.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 1 дүгээр зүйлд “Бүх хүмүүс өөрийн эрх, алдар хүндийн хувьд тэгш төрдөг” гэж заасан бол 1993 онд Вена хотод болсон Хүний эрхийн дэлхийн бага хурал нь “хүний бүх эрх хувь хүнд хамааралтай алдар хүнд, үнэлэмжээс урган гарна” гэж баталж өгсөн байна. Хүний эрх болон үндсэн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах конвенцийн 10 дугаар зүйлд хүн бүр өөрийн үзэл санаагаа чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй гэж заасан билээ.

Монгол Улс хүний эрхийн энэхүү түүхэн баримт бичиг батлагдснаас 13 жилийн дараа буюу 1961 онд НҮБ-д элсэж, дэлхийн олонхи орны адил хүний эрхийн тухай дээрхи гол хоёр баримт бичгийг 1974 онд хүлээн зөвшөөрсөн хэдий ч 1960 онд баталсан Үндсэн хуулиндаа уул асуудлыг зарчмын өөр байрнаас шийдсэн хэвээр байлаа. Тухайлбал 1960 оны Үндсэн хуульд хүний жам ёсны эрхийн тухай биш, зөвхөн Монголын иргэдийн эрх үүргийг үзэл сурталжуулсан байдлаар тодорхойлсон тул дээрх гэрээнүүдэд нийцүүлээгүй явсаар 1992 оныг хүргэв.

Энэ байдлыг 1992 оны Үндсэн хууль өөрчилж хүнийг нийгмийн харилцааны төв, иргэнийг улс орныхоо хувь заяаны жинхэнэ эзэн болгож, Монгол орныхоо улс төрийн уур амьсгалыг олон улсын жишигт нийцүүлэхэд томоохон алхам хийснийг хүн бүр мэдэх билээ. Бас ямар ч нөхцөлд хүний жам ёсны буюу төрөлх эрхийг хязгаарлахыг энэхүү хуулиар хориглосон нь манайдаа цоо шинэ буюу түүхэн үзэгдэл байв.

Ийнхүү хүний нэр төр, алдар хүндийн тухай үзэл онол, хөдөлгөөн нь Монгол төрийн бодлогын дээд түвшинд буюу Үндсэн хуулийн дотор нэвтэрч, албан ёсоор баталгаажин бэхэжжээ.

Тэр дундаас нэр төр, алдар хүнд бол хүний заяагдмал амьдралын хамгийн үнэт зүйлсийн оргилд заларч, уг нандин ойлголтгүйгээр бие хүний хувь оршихуйг төсөөлшгүй болов. Нэр төр, алдар хүндийн тухай ерөнхий ойлголтыг энгийн хэлний хэрэглээнд ойлгохдоо хувь хүний, гэр бүлийн, нийгмийн хийгээд /тодорхой хүрээллийн/ улс үндэстний төвшингөөр

авч үздэг нь түүнийг үнэт зүйлсийн жинхэнэ хана хэрэм, сүмбэр оргил болохыг давхар батална.

Судалгааны арга зүй

Хүний эрх гэж юуны өмнө хүнд өөрт нь байдаг төрөлх шинж, мөн чанар гэсэн утгаар буюу субъектив /эзэнлэг/ эрхийг хэлдэг. Нэр төр, алдар хүндийг дээдлэхгүйгээр бие хүний хувь оршихуйг төсөөлөхөд угаас бэрх. “Нэр хугарахаар яс хугар” гэж товч хэрнээ гүн гүнзгий утга агуулгаар илэрхийлдэг ардын зүйр цэцэн үгийн үндсэн утга санаа нь нэр төрийн үнэ цэнийг монголчууд эртнээс ихэд дээдлэж ирсэний бэлээхэн нотолгоо юм.

Түүнчлэн “Хүн нэрээ, тогос өдөө” гэдэг. Энэ мэтээр нэр төр, алдар хүндийн ариун нандин байдал, үнэ цэнэ, түүний халдашгүй дархан байдлыг монголчууд эртнээс хайрлан хамгаалж, уран цэцэн билэгт үг сургаалиараа хойч үедээ сургаж ирсэн уламжлалтай. Энэ нь нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах дэлхий дахины соёл уламжлалтай яв цав нийцдэг.

Нэр төр хэмээх үнэт зүйлсийн агуулга нь нийгэмд өөрийн гэсэн сөрөг нөлөөлөлтэй цаг ямагт тулгарч түүгээр дамжсан гомдол мэтгэлцээн, хэрэг маргаан байнга гарч эрх зүйн зохицуулалтыг шаарддаг. Позитив онолын түвшингээр авч үзвэл нийтээр дагаж мөрдөгдөх заавал биелэгдэх /албадлагаар/ шинж чанараар илрэх нийгмийн хэм хэмжээний бүрдэл буюу эрх зүй нь нэр төр, алдар хүндийг нийгмийн зохисгүй нөлөөллөөс хамгаалах хамгийн үр нөлөөтэй зохицуулалт болж ирсэн байна.

“Хүн бүр өөрийн нэр төр, алдар хүндийг хамгаалуулах эрх”-тэй болохыг Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд тунхаглаж өгсөн бол түүнийг манай үндэсний хууль тогтоомжид улам тодотгож “Хэний ч нэр төрийг гутаан доромжилж болохгүй” гэж Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 13 дахь хэсэгт заажээ.

Ийнхүү хүний нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг дэлхий дахинд болон бүс нутгийн хэмжээнд олон улсын конвенцоор, улс орнууд дотооддоо Үндсэн хууль түүнд нийцүүлэн гаргасан бусад эрх зүйн актуудаар баталгаажуулж ирсэн билээ.

Хувь хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалж хүндлэх асуудал нь нийгмийн бүлэг, хувь хүн болон иргэн, төр хоорондын харилцан хүлээсэн үүрэг хариуцлага, эрх, эрх чөлөөний зарчим, ёс суртахууны болон эрх зүйн хэм хэмжээнд үндэслэсэн шинж чанартай байдаг. Энэ талаар ОХУ-ын судлаач эрдэмтэн С.В.Михайлович “Условия, способы гражданско-правовой защиты чести, достоинства и деловой репутации” бүтээлдээ “Эрх зүйт нийгэмд хувь хүн, иргэн тэргүүн зэрэгт гарч ирдэг, хувь хүний хууль ёсны эрх ашиг, эрх, эрх чөлөө төрөөр хамгаалагддаг. Иргэний нэр төр, алдар хүнд бол ардчилал, эрх зүйт төрийн түшиг тулгуур, нийгмийн соёл, ёс зүйн суурь юм” гэж тэмдэглэсэн нь эрх зүйн хувьд манай улсад ч биелэлээ олсоны нэг илрэл нь дээрхи хуульд туссан заалтууд юм.

Иргэний нийгэм нь энэхүү үнэт зүйлийн дамжуулагч юм. Төр нь өөрийн байгууллага ба албан тушаалтнаар дамжуулан иргэдийнхээ нэр төр, алдар хүндийг хамгаалж хангах, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх тодорхой үүргийг хүлээдэг.

Хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах асуудлыг онолын талаас дүн шинжилгээ хийхэд өнөө хэр бэрхшээлтэй байгаа бөгөөд түүний хамгаалалтын үр дүнгээс нийгмийн гишүүдийн нэр төр, алдар хүндийн хамгаалалтын эрх зүйн зохицуулалтын чанар шалтгаална. Энэ бэрхшээл нь гүн ухааны болон эрх зүйн шинж чанартай асуудлыг олон талаас нь онолын үндэслэлтэй тандаж судлан үзэхээс шалтгаална.

“Алдар хүнд, нэр төрийн эрх нь нэг талаас нийт хүн төрөлхтний үнэт зүйл, нөгөө талаас хүний үндсэн эрхүүдийн нэг юм. Түүнийг хамгаалах нь хоёр талтай:

а. төрийн зүгээс нэр төр, алдар хүндэд халдахаас хамгаалах буюу төр хувь хүний

амьдралд хутгалдан орохоос сэргийлэх,

Б.Хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах нь нийгмийн зүгээс бие хүний алдар хүндийг зөрчсөн тохиолдолд төр оролцох Үндсэн хуулийн шаардлага байх” тухай М.Л.Гаскаровагийн бичсэнтэй санал нэг байна.

Сүүлийн үед иргэншлийн судалгаанд материаллаг бус үнэт зүйлс, тэдгээрийн дотор нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд ихээхэн анхаарал татах болсон. Үүний хамт тэдгээрийн эрх зүйн шинж чанар одоо хэр нэг мөр шийдвэрлэгдээгүй байна.

Судалгаанаас үзэхэд эд хөрөнгийн биш үнэт зүйлсийг тусад нь зохицуулах нь тэдгээрийг янз бүрийн халдлагаас эрхийн тодорхой салбаруудын арга хэрэгслээр хамгаална гэсэн үг юм. Хувийн энэ бүлэг эрхийн онцлог нь эдгээрт нийгмийн ба хувийн шинжүүд хоорондоо нягт сүлжилдэж, үүний учир зохих үнэт зүйлсийн тухайлбал: нэр төр, алдар хүндийн эрх зүйн хамгаалалт арай өөр аргуудаар хэрэгжиж байдагт оршдог.

Хууль ёсны ашиг сонирхол хэмээх ухагдхуун субъектив эрх зүйтэй хамгийн ойр байдаг. Амьдрал дээр хууль ёсны ашиг сонирхол тусгагдсан ямарч норматив актад “хууль ёсны ашиг сонирхол” гэсэн нэр томъёоны өмнө “эрх” хэмээх үг үргэлж бичигддэг.

“Хууль ёсны ашиг сонирхол ба субъектив эрхүүдийг зааглах гол шалгуур нь хууль ёсны ашиг сонирхол тэмүүллийн шинжтэй эрх зүйн энгийн зөвшөөрөл байдгаараа субъектив эрхээс ялгаатай бөгөөд түүнд хуульд хатуу заасны дагуу үйлдэх, бусад этгээдээс зохих зан үйлийг шаардах заалт байхгүй, мөн хууль зүйн тодорхой үүрэг хүлээгээгүй байдаг” талаар А.Б.Малько бичжээ.

“Хууль ёсны ашиг сонирхол” хэмээх ухагдхууныг хууль тогтоомжид буруу ташаа хэрэглэх нь зохих эрх зүйн хамгаалалтгүй байдаг бие хүний зарим нийгмийн ашиг сонирхлыг хөндөхөд хүргэдэг. Хувь хүний салшгүй үнэт зүйлс болох нэр төр, алдар хүндийг жишээ болгон авч болно. Салбар хууль тогтоомжийн хэм хэмжээнүүд нэр төр, алдар хүндэд халдсан тодорхой нөхцөл байдлыг заасан байдаг. Үүний хамт хуульд шууд тусгагдаагүй тохиолдлууд ч байж болно. Жишээ нь, хэн нэгний гавьяа зүтгэлийг завших, хүнийг ёозгүй дүрслэх, өөр өөр хүмүүсийг буруу зөрүү адилтгах зэрэг нь хүний нэр төр, алдар хүндэд халдсан болдог.

“Нэр төр, алдар хүнд бүх тохиолдолд хамгаалагдах ёстой нь яриангүй. Хууль хувийн эрхийг [үнэт зүйлс] төдийгүй хувийн ашиг сонирхлыг хамгаалдаг учраас энэ нь боломжтой юм” гэж Г.А.Свердлык, Э.Л.Страунинг нар “Защита и самозащита гражданских прав” номондоо бичсэн байна.

Эрх зүйн хамгаалалтын объект нь, тодруулбал, өөрт нь буй бүх бололцоог хэрэгжүүлэхэд тус дөхөм болдог хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхол юм. Тэдгээрийн үндэс нь хүний алдар хүнд байдаг.

“Орчин үед хүний алдар хүндийг зөвхөн Үндсэн хуулийн субъектив эрхүүдийн нэг объект гэж үзэж болохгүй. Хүний алдар хүнд хэмээх үзэгдэл гүн ухаан шашны сэтгэлгээгээр дамжиж дараа нь төр эрх зүйгээр хүлээн зөвшөөрөгдөж хүмүүнлэгийн бүх ухаан, дийлэнхдээ эрх зүй судлалын тулгуур ойлголт болдог. Хүний алдар хүнд хүнийг хувь хүн болгож түүнийг амьд байгалиас ялгаруулж, амьдралын тодорхой жишгийг баримжаалахад түүнд тусалдаг биологийн, ёс суртахуун-шашны, үндэстэн-соёлын, нийгмийн шинж чанаруудын нийлбэр цогц юм” хэмээн М.П.Анисимова “Достоинство и ничтожество: различные статусы человека в обществе и характеристика личности” бүтээлдээ тодорхойлжээ.

“Алдар хүндийг хамгаалах зарчмыг хууль боловсруулах болон хууль хэрэглэх үйл ажиллагаанд Үндсэн хууль-эрх зүйн шалгуур болгон ашигладаг. Энэ нь норматив актуудыг төдийгүй хууль хэрэглэх байгууллагуудын актуудыг гаргахад хүний алдар хүндийн халдашгүй байдлыг хангах тухай ярьж байгаа хэрэг” В.В.Невинский “Немецкие граждане

в свете основополагающих принципов Конституции” номондоо цохон дурьджээ.

Түүнчлэн хүний алдар хүндийн халдашгүй байх зарчмыг зөрчсөн жишээ олныг дэлгэрүүлэн хэлж болох юм. Тухайлбал: хүний нэр алдраар дамжиж тухайн хүний бие махбодь, оюун санаанд учирч буй хохирлууд, хуулийн өмнө тэгш байх хүмүүсийн эрхийн асуудал ч энд хөндөгдөх нь зайлшгүй.

Монгол улсын нийгэм-эдийн засаг, оюун санааны өнөөгийн байдал төр эрхийн нийгмийн чиг үүргийг тэргүүн ээлжинд тавихыг шаардаж байна. Төрийн нийгмийн бодлого нь хүн, түүний сайн сайханд чиглэсэн төрийн үйл ажиллагаа бөгөөд түүний үндсэн зорилго нь бие хүний чөлөөт хөгжил, хангалуун амьдрах нөхцлийг бий болгоход оршино. Хүн сайн сайхан амьдрах гол нөхцөл нь эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулж, тэдгээрийг эрх зүйн арга хэрэгслээр найдвартай хамгаалах явдал юм.

Нэр төрийн тухай ойлголт нь нэг талаас гадаад буюу объектив /бодит/, нөгөө талаас дотоод буюу субъектив талтай байдаг. Нэр төрийн ойлголтын гадаад тал нь тодорхой хүний үнэлгээнээс үл шалтгаалах тул агуулгын хувьд объектив бөгөөд тодорхой нийгэм, нийгмийн бүлгийн үнэлгээ, үнэт зүйлийн нэгдсэн ойлголтыг тусгадаг. Түүнчлэн энэ нь бусад хүн, нийгмээс хувь хүний зан үйл, үйл ажиллагаанд өгсөн улс төр, ёс суртахууны үнэлгээ бөгөөд тэр нь тогтвортой шинж чанартай ба тухайн хувь хүний бүх талыг эсхүл түүний зарим хэсгийг хамаарсан байдаг. Нэр төрийн гадаад үнэлгээ нь “нэр алдар”, “нэр хүнд”, “сайн нэр” гэсэн ойлголттой салшгүй холбоотой юм. Хэрэв нэр алдар нь тодорхой хүмүүсийн нэгдэл дунд зонхилж буй хувь хүн болон түүний үйл ажиллагааны үнэлгээний тухай ерөнхий тогтсон үзэл санаа бол, нэр төр нь илүү бага хүрээ бүхий хүмүүсийн тоогоор хязгаарлагдсан үнэлгээ юм.

Судалгааны үр дүн

Судалгааны ажлын үр дүнг дараахь байдлаар дүгнэх санал дэвшүүлж байна. Нэр төрийн объектив тал нь өөрийн агуулгын хувьд тодорхой түүхэн шинж чанартай бөгөөд нийгмийн харилцаан дахь хүний чиг үүрэг, байр суурь, нийгмийн зүгээс хүнд тавих шаардлага, түүний үйл ажиллагааны хувийн болон нийгмийн үнэлгээг илэрхийлж тодорхой нийгмийн ерөнхий ёс суртахууны үзэл бодлыг тусгаж харуулдаг онцлогтой.

Нэр төрийн гадаад буюу объектив тал нь хувь хүний гавьяа зүтгэлийг нийгмийн зүгээс хүлээн зөвшөөрч хүндэтгэх, орчин тойрны үзэл санаагаар илэрхийлэгдсэн түүний нэр алдар, сайн нэр, ёс суртахууны ач холбогдолд оршино. Үүнээс гадна нэр хүнд нь нийгмийн зүгээс эерэг үнэлгээ олж авахад хувь хүний үйл ажиллагааг чиглүүлж түүнд ёс суртахууны ханамж олгодог ёс зүйн баялаг юм.

Нэр төрийн дотоод тал нь хэлбэрийн хувьд субъектив бөгөөд өөрийн нэр төр, алдар хүндийг ухаарч, тодорхой нийгмийн хүрээнд түүний тухай ямар үзэл санаа, үзэл бодол тогтсоны мэдрэмжийг харгалзан тухайн хүнээс өөрийн үйлдлийг үнэлэх чадвартай салшгүй холбоотой.

Нэр төрийн ухамсар, мэдрэмж нь хувь хүний чухал шинж чанар бөгөөд түүний хөгжлөөс нийгмийн үзэл бодол, ёс суртахууны төлөвшил шалтгаалдаг.

Иймд дээр дурьдснаас үзэхэд нэр төр, алдар хүнд нь объектив, гадаад талаасаа хувь хүний зан үйл, үйл ажиллагааны дотоод сэдэлт болж өгдөг.

Алдар хүнд гэсэн ойлголт нь харьцангуй сүүлийн үеэс л өргөн хэрэглээтэй болсон билээ. Хүний алдар хүндийн үзэл санаа нь хүн төрөлхтөний дээд үнэт зүйл болон шалгуурын хувьд Дундад зууны эцэст гуманистуудын тусламжтайгаар бий болжээ. Хүний үнэт зүйл, дээд зориулалтыг түүний гарал үүсэл, нийгмийн байдал, үндэс угсаа, арьсны

өнгөөс үл шалтгаалан хүлээн зөвшөөрөх явдал нь тухайн боловсруулсан онолын чухал тал байсан байна.

Алдар хүнд нь хүмүүнлэгийн онолын үндсэн ойлголт бөгөөд энэхүү шалгаврын боловсруулалт нь хувь хүний эрх зүйн байдал буюу статусыг тодорхойлох судалгааны чухал ач холбогдолтой байдаг.

Хүн, бүлэг хүмүүсийн алдар хүнд нь гүн ухааны ном зохиолд хувийн, тусгай, хүний гэж хуваагддаг. Хувийн алдар хүнд гэдэгт нийгмийн хэрэгцээний үзэл санааны үүднээс үнэ цэнтэй гэж үзэх ёс суртахуун болон оюун ухааны шинж чанарт орших тодорхой нэг хүний амины үнэт зүйлийн нийлбэрийг ойлгодог.

Хэрэв хувийн алдар хүнд тодорхой хувь хүний амины үнэт зүйл болдог бол тусгай алдар хүндийн шалгаварт тухайн хувь хүн тодорхой хүмүүсийн нэгдэлд хамааралтайгаар нөхцөлдөх, түүний хэрэгцээнд нийцэх шинж чанарын нийлбэрийг хамааруулдаг.

Хууль зүй, гүн ухаан, ёс зүйн ном зохиолд ихэнх тохиолдолд хувийн алдар хүндэд хувь хүний бие бялдрын шинж чанарыг хамааруулдаг алдаатай үзэл санаа зонхилдогийг зайлшгүй тэмдэглэх ёстой. Энэ бол буруу ойлголт юм. Хэрэв тухайн хүн бөгтөр, хараагүй, хялар долир, халзан, хамартай хамаргүй гэх мэт бол алдар хүндийг багаар эдлэх ёстой гэж үү?

Алдар хүндийн төрөл зүйн ойлголт нь амины шинж чанар, нийгмийн гарал үүсэл, нийгмийн байдал, хүйс, үндэс угсаанаас үл шалтгаалсан хувь хүн тус бүрийн үнэ цэнийг тодорхойлсон хүний алдар хүндийн тухай ойлголт юм.

Алдар хүндийн тухай ойлголтонд, мөн нэр хүндийн тухай ойлголттой адил, гадаад буюу объектив, дотоод буюу субъектив талыг хамааруулдаг. Объектив тал нь тухайн хүнийг дээд үнэт зүйл болохыг хүлээн зөвшөөрдөгт оршино. Алдар хүндийн дотоод талын шалгавар нь тухайн хүний дотоод ертөнц, дэлхий ертөнцийг үзэх үзэл, санаа бодол, уг нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдсөн ёс суртахууны шаардлага, хэм хэмжээнд нийцүүлэн ямарваа үйлдэл хийх чадвартай холбоотой. Өөрөөр хэлбэл нийгэмд өөрийн эзлэх байр суурь, хэрэгцээ, ёс суртахууны үнэ цэнийг ухамсарлаж мэдэрсэн байх явдал юм.

Нэр төр, алдар хүнд нь ёс суртахууны шалгавар мөн боловч нийтийн эрх зүйн шинж чанарыг агуулдаг.

Ёс суртахууны шалгавар нь нэг талаас тухайн хүний нийгэм, бусад хүн, өөрөө өөртөө хандах харилцааг илэрхийлдэг. Нөгөө талаас тодорхой этгээд болох хувь хүнд төр, нийгэм, ялгавар бүхий нийгмийн бүлэглүүд яаж хандах харилцаагаар илэрхийлэгдсэн бодит амьдралаар тодорхойлогдсон ерөнхий ойлголт юм.

Ёс суртахууны гол үндсэн шалгавар нь шударга ёс, энэрэнгүй ариун нандин, харамгүй сэтгэл, нэр төр, алдар хүндээ хамгаалах үүрэг хариуцлага гэх мэт байдаг бол, тэдгээрийн эсрэг нь хорон санаа, шударга бус явдал, хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжлох шунал юм. Эдгээр нь хоорондоо салшгүй холбоотой ба ёс зүй, эрх зүйд салшгүй харилцан холбоо бүхий нэгдсэн хос шалгавар гэж тооцогддог. Эдгээр шалгаврын бодит байдлыг илэрхийлсэн нягт харилцаа холбоо нь тэдгээрийн тусгай шинж тэмдэг, ялгааг үгүйсгэдэггүй.

Дүгнэлт

Эдгээр ойлголтын үндсэн ялгаа нь дараахь байдалд оршино гэж дүгнэж байна. Хэрэв нэр төр нь тухайн хувь хүн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн ёс суртахуун, эрх зүйн хэм хэмжээг биелүүлсний үр дүнд нийгмийн зүгээс түүнийг хүндлэх, хүлээн зөвшөөрөх хэмжээг тодорхойлдог бол, алдар хүнд нь аливаа хүн бүр энэхүү хүлээн зөвшөөрөлт, хүндлэлийг

олж авах тэгш боломжийг хэлдэг.

Үүнээс гадна нэр төрийн утга агуулга нь алдар хүндийн ойлголтоос илүү нарийн явцуу хүрээнд хамаардаг. Алдар хүнд нийтийн, тусгай, ганцаарчилсан шалгаварын нэгдэл болж хүмүүнлэгийн онолын үндсэн ойлголт гэж тооцогддог бол нэр хүнд нь эдгээр ойлголтын хэлэлцүүлэгт ордоггүй.

Нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, сайн нэрийн тухай ойлголт нь ёс суртахууны салбарт хамаардаг. Тэдгээр нь хоорондоо хил залгаа байдаг ба утга агуулгын хувьд ойр дотно, заримдаа ижил, нэг нь нөгөөгөө тодорхойлдог онцлогтой.

Нэр алдрын тухай ойлголт нь нэр хүндийн тухай ойлголттой нийлдэг. Нэр алдар нь хүний алдар хүнд, дутагдлын талаархи ерөнхий үзэл санааны илэрхийлэл юм.

Эцэст нь хувь хүний алдар хүнд нь хүлээн зөвшөөрөх гадаад илэрхийллийг шаарддаггүй бол нэр төр нь ихэнх тохиолдолд хүлээн зөвшөөрөх гадаад хэлбэрээр-гавьяа шагнал, зэрэг, цол зэргээр илэрхийлэгддэг.

Хүн өөрөө өөрийгөө болон бусад нь түүнийг юу гэж бодож, үнэлж байгаагаас үл шалтгаалан түүнийг “эрхэм дээд үнэт зүйл” гэж хүлээн зөвшөөрөх нь алдар хүнд юм.

Алдар хүндийн тухай ойлголт нь хувь хүний өөрийн үнэлэмж, дүгнэлтээс өргөн хүрээтэй. Учир нь тэр өөрийн хувийн алдар хүндийн мэдрэмжээс гадна аливаа хувь хүний үнэлэмжийг түүний өөрийн болон бусад этгээдийн үнэлэмж, хувийн шинж чанараас үл хамааран үнэлдэг. Тухайлбал, бага насны хүүхэд, сэтгэл санаа, бие эрхтний хувьд өөрөө өөрийгөө үнэлж чадахгүй хэн ч бай бүх хүний нэр төр, алдар хүндийг төр хуулиар хамгаалдаг. Үүгээрээ хүн бүрийн эрхэм нэр төр, алдар хүнд нь дээд үнэт зүйлд зүй ёсоор тооцогддог.

Ном зүй

1. Михайлович.С.В. “Условия, способы гражданско-правовой защиты чести, достоинства и деловой репутации” Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М. 2006. Стр 3.
2. Гаскарова.М.Л. “Правовая защита чести и достоинства личности:Вопросы теории” М 1999. стр 10
3. Малько. А.В. “Субъективное право и законный интерес” Правоведение. 1998. № 4 стр 63.
4. Свердлов.Г.А. Страунинг. Э.Л. “Защита и самозащита гражданских прав: М 2002. стр 76.
5. Анисимова.М.П. “Достоинство и ничтожество: различные статусы человека в овщество и характеристика личности” Тюмень 1998. стр 125.
6. Невинский. В.В. “Немецкие граждане в свете основополагающих принципов Конституции” Барнаул 1994. стр 120.